

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	فصل اول: معرفی نظریه بهینگی
۳	۱-۱ مقدمه
۵	۱-۱-۱ روشهای استنتاج
۸	۱-۲ واج شناسی زایشی
۸	۱-۲-۱ واج شناسی قاعده بنیاد
۹	۱-۲-۲ واج شناسی اصل و پارامتر بنیاد
۱۷	۱-۲-۳ واج شناسی محدودیت بنیاد
۲۳	۱-۳ قاعده، اصل و محدودیت
۲۶	۱-۳-۱ قاعده
۲۸	۱-۳-۲ اصل
۲۹	۱-۳-۳ محدودیت
۳۵	۱-۴ انگاره واج شناسی بهینگی
۴۱	۱-۴-۱ بازنمایی واجی
۴۲	۱-۴-۲ روش ارزیابی
۴۴	۱-۵ واج شناسی اشتقاقی و بهینگی
۴۵	۱-۵-۱ واکرفتگی همخوانهای گرفته
۵۲	۱-۵-۲ همگونی محل تولید: رویکرد بهینگی
۶۱	۱-۵-۳ درج همخوان: رویکرد بهینگی
۶۶	۱-۶ نتیجه گیری
۶۸	تمرین

صفحه	عنوان
۷۰	فصل دوم: مشخصه‌ها و واجگان
۷۰	۲-۱ مقدمه
۷۱	۲-۲ مشخصه‌ها
۷۷	۲-۳ مشخصه‌ها و خاصیت نشاننداری
۸۰	۲-۳-۱ قواعد اصیل
۸۵	۲-۳-۲ محدودیت‌های نشاننداری
۸۹	۲-۴ واجگان
۹۴	۲-۴-۱ واکه‌های زبان فارسی
۱۰۰	۲-۴-۲ همخوانهای زبان فارسی
۱۱۲	۲-۵ نتیجه‌گیری
۱۱۴	تمرین
۱۱۶	فصل سوم: ساخت هجا و واج آرایی
۱۱۶	۳-۱ مقدمه
۱۱۸	۳-۲ ساخت هجا
۱۱۹	۳-۲-۱ مقیاس رسایی
۱۲۷	۳-۲-۲ تجزیه سه گانه یا دو گانه
۱۳۰	۳-۳ نظریه CV
۱۳۸	۳-۴ هجابندی
۱۵۰	۳-۴-۱ رده‌شناسی فاکتوریل
۱۵۶	۳-۴-۲ بست چاکنایی و همزه
۱۶۵	۳-۵ غنای پایه و بهینه‌سازی واژگان
۱۷۱	۳-۶ هجابندی
۱۸۲	۳-۷ نتیجه‌گیری
۱۸۳	تمرین
۱۸۵	فصل چهارم: فرایندهای واجی
۱۸۵	۴-۱ مقدمه
۱۸۵	۴-۲ تناوب واجگونه‌ای
۱۸۶	۴-۲-۱ دمیدگی

صفحه	عنوان
۱۹۱	۴-۳ خشی شدگی
۱۹۴	۴-۴ همگونی
۱۹۸	۴-۵ ناهمگونی
۲۰۴	۴-۶ حذف
۲۰۵	۴-۷ درج
۲۱۰	۴-۸ همنوایی
۲۱۲	۴-۹ نتیجه گیری
۲۱۴	تمرین
۲۱۸	منابع
۲۲۳	نمایه

تقدیم به
استاد فرزانه‌ام
دکتر یدالله ثمره
که الفبای واج‌شناسی را
به من آموخت.

پیشگفتار

در سنت دستور زایشی دو نقطه عطف در مطالعه نظام آوایی زبانها وجود دارد: چاپ کتاب *الگوی آوایی زبان انگلیسی* در سال ۱۹۶۸ توسط نوآم چامسکی و موریس هله، و چاپ کتاب *نظریه بهینگی: تعامل محدودیتها در دستور زایشی* در سال ۱۹۹۳ توسط الن پرینس و پل اسمولنسکی. کتاب اول به انگاره واج‌شناسی اشتقاقی خطی و غیرخطی منتهی گشت که در آن قواعد و همچنین اصول و پارامترهای واجی ابزار اصلی برای تجزیه و تحلیل نظام آوایی زبانها هستند، و کتاب دوم به انگاره واج‌شناسی بهینگی منتهی گشت که در آن محدودیتهای نقض‌پذیر واجی ابزار اصلی برای تجزیه و تحلیل نظام آوایی زبانها هستند. در یک دهه اخیر، مقالاتی که در مجلات زبان‌شناسی و واج‌شناسی چاپ شده‌اند سعی در مقایسه راه‌حلهای این دو رویکرد در پاسخ به مسائل زبانی داشته‌اند. هدف نویسنده کتاب این است که بعضی از مسائل نظام آوایی زبان فارسی معیار امروز را در چهارچوب این دو رویکرد مطرح و تا حد توان حل کند. مسلماً در این راه کاستیهایی وجود دارد که با دقت نظر خوانندگان تیزبین برطرف خواهند شد. پیشنهادها و مطالعات این کتاب عبارت‌اند از: کتاب *واج‌شناسی در دستور زایشی*، اثر کنستویچ (۱۹۹۴) و کتاب *یک مقدمه عملی بر آواشناسی*، اثر کتفورد (۱۹۹۲).

در فصل اول کتاب، کلیات واج‌شناسی بهینگی با دقت در داده‌های آوایی زبانهای مختلف معرفی شده است. فصل دوم، سوم و چهارم کتاب به ترتیب به بحث درباره مشخصه‌ها و واجگان، ساخت هجا و واج‌آرایی، و فرایندهای واجی زبان

فارسی معیار امروز می‌پردازد. در پایان هر فصل، تمرینهایی طرح شده است تا مفاهیم آن فصل در معرض ذهن نقاد دانشجویان و اهل فن قرار بگیرد.

در تدوین این کتاب افرادی مرا یاری کردند که جا دارد از آنان قدردانی و تشکر کنم: از استاد فرزانه‌ام آقای دکتر یدالله ثمره که دانش واج‌شناسی و آواشناسی خود را مدیون ایشان هستم؛ از استاد ارجمند آقای دکتر محمد دبیرمقدم که با تذکر نکات مهمی مرا برای همیشه مدیون خود کردند؛ از دانشجویان دوره دکتری گروه زبان‌شناسی دانشگاه تهران که توجه مرا به نکات مهمی معطوف کردند؛ از آقای مهدی احمدی دوست بسیار خوب و فاضلم که در تدوین کتاب نکات ارزشمندی از ایشان آموختم؛ از سرکار خانم مریم جابر که ویرایش کتاب و خانم میچکا کتاب‌الله‌زاده که کنترل نمونه‌خوانی آن را به عهده داشتند؛ و سرانجام از سرکار خانم رحیمه روح‌پرور، دانشجوی دکتری زبان‌شناسی دانشگاه تهران، که در ویرایش علمی چاپ دوم کتاب مرا یاری کردند.

محمود بی‌جن خان